

Illéssel együtt alapítottak (1921); a *szentgotthárdi apátság archívuma* (1933), különösen a Burgenlandra vonatkozó adatokat, iratokat gyűjtötte össze (1950-ben a rendek feloszlátásakor nyoma veszett); *Szent Kristóf Testvérület* autósok és vízisportolók számára; *Hegyi Szent Bernát Társulat* a hegyászok számára; a *Borostyános Szent Szűz Repülői* a repülők számára; *Szent Hubertusz-mise* a vadászoknak; *Szent Miklós tisztelete* a krampuszkultusz leküzdésére. 1936-ban alapította meg a *Magyar Betlehemes Mozgalmat* művészi betlehemek készítésére és felállítására; 1946-ban a *Fra Angelico Társaság*ot néprajzosok, írók, zenészek és művészek számára a karácsony ünnepének igényesebb megülésére.

1948-ban minden megindokolás nélkül felmentették budapesti egyetemi tanári állásából, 1950-ben Belgiumban Leuven katolikus egyetemén a német művelődéstörténet és szellemtudomány vendégprofesszora lett. 1951-ben Rómában Zágon Józseffel együtt megalapítja az *Academia Catholica Hungaricat*, melynek tudományos kiadvány sorozata, az *Ars et Scientia*, csak néhány számot ért meg. 1956-ban a nagyszámú magyar fiatal megjelenése mintha új lendületet adott volna, különben eléggé mostoha emigráns életnek, melynek legszebb napjai szülőföldjén tett látogatásai voltak. Felsőőrött találkozhatott Hermann testvérével és annak leányaival, akik ma is itt élnek és legközelebbi rokonai. Főleg a flamand vallásos néprajzzal és ismét a karácsonnyal foglalkozott. Egyre jobban elhatalmasodó betegségeiben csak az egyetem magyar jezsuita tanárával, Muzslay (Muselay) Istvánnal folytatott beszélgetések jelentettek számára felüdülést. 1961 őszén egykori pesti egyetemi tanár barátjához, Burger professzorhoz megy a würzburgi egyetemi klinikára, ahonnan már nem is tér vissza. Kívánsága szerint a legközelebbi ciszterci apátság temetőjében, a Nürnbergtől délre lévő Seligenportenben várja a feltámadást.¹

Galambos Iréneusz

Mihalik Sándor, a kassai helytörténeti múzeum alapítója

Kilencven évvel ezelőtt, 1900. február 18-án Kassán látta meg a napvilágot a nemzetközi hírű művészettörténész, Mihalik Sándor. Egész életét a művészetek tanulmányozásának szentelte, többek között szülővárosa, Kassa is sokat köszönhet munkásságának.

Pályaválasztását erősen befolyásolta az a körülmény, hogy édesapja, Mihalik József szintén művészettörténész volt, tehát már a családi körben magába szívta a művészetek és a történelemtudományok iránti vonzalmat, szeretetet. Ifjú fejjel olvashatta édesapja történeti tanulmányait és munkáit. Édesapja egy ideig (1903-tól) a kassai múzeum miniszteri biztosa volt, és több helyi vonatkozású munkát írt. Ezek közül kiemeljük: *Kassa város ötvösségének története* (Bp., 1899); *A kassai Szt. Mihály-kápolna* (Bp., 1904); *A kassai Szt. Erzsébet-templom* (csak első kötet, Bp., 1912) c. műveit. De tanulmányozhatta a fiatal Sándor a Múzeumi és Könyvtári Értesítőt is, amelyet 1907–1918 között szintén az édesapja szerkesztett.

Ezek után nem meglepő tehát, hogy Mihalik Sándor szintén ezt a pályát választotta. Tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte, s 1926-ban régészetből doktorált ugyanott. Utána három évig a Magyar Tudományos Akadémia Római Történeti Intézet ösztöndíjasaként Olaszországban kutatót. Elsősorban a magyar iparművészet itáliai kapcsolatait tanulmányozta. Az 1930-as évek közepén Berlinben volt tanulmányúton, ahol a középkori magyar ötvösművészet számos, Németországban őrzött emlékét sikerült felkutatnia és azonosítania. A harmincas évek második felében készültek a magyarországi kerámiaművéség XVIII–XIX. századi történetével foglalkozó első tanulmá-

¹Komjáthi-Schwartz Elemér születésének százéves évfordulója alkalmából kiállítás és megemlékezést szerveztünk szülőfalujában, Vasvörösvárott (Rotenturm an der Pinka), a Magyar Néprajzi Társaság pedig november 22-én tartott Komjáthi-Schwartz Elemér emlékülést Budapesten, a Néprajzi Múzeum dísztermében. Szívesen veszünk minden adatot, dokumentumot, tanácsot a professzor úr életéről, működéséről.

nyai: a gácsi és a regéci keménycserép-manufaktúrák korai történetének feldolgozása. Ebben az időben készítette el a pest-budai önöntés történetének első összefoglalását is. 1939-ben nevezték ki a kassai Felső-magyarországi Rákóczi Múzeum igazgatójává. Ezt az állását a második világháború végéig töltötte be.

Múzeumi tevékenységének középpontjában mindig a műemlékvédelem állt, ezt tartotta elsődendő feladatának. Mindenekelőtt a magyar műltra, a város történetének tárgyilagosa bemutatására törekedett. Tanúskodnak erről Kassán írt munkái is. 1942-ben írta meg a Miklós-börtön című művét, melyet egy év után követett az Öt év műemlékvédelme Kassán című munkája 1943-ban. Majd a rákövetkező évben – 1944-ben – készítette Benczúr Gyula kassai tartózkodásáról szóló írását. Benczúr ugyanis Kassán végezte középiskoláit, ahol egyúttal a Klimkovics testvérek magánrajziskolájában rajzolni és festeni is tanult. Művészi pályája tehát ebből a városból indult el. Benczúr itt szívta magába Kassa történelmi levegőjét, föltehetőleg ennek a hatására alkotta meg később, 1869-ben II. Rákóczi Ferenc elfogatása című képét.

Mihalik Sándor kassai igazgatóságának néhány esztendőös időszakában a legjelentősebb esemény a Miklós-börtönnek helytörténeti múzeumává való átalakítása. Erről szeretnék most részletesebb ismertetést adni.

Előjáróban meg kell jegyeznünk, hogy a két világháború között annyira elhanyagolták az épületet, hogy városszépítési szempontból többször szoba került lebontása is. Szerencsére ez nem következett be. Városunk szegényebb lett volna egy értékes épülettel és a benne elhelyezett helytörténeti múzeummal. Egyébként az épület Kassa legrégebb lakóházai közé tartozik, és mindmáig megőrizte a város régi hangulatát.

Mikor 1940 őszén számba vették Kassa műemlékeit, az épület mostoha sorsa egyszerre megváltozott. A szakértők azonnal felismerték, hogy az ütött-kopott, többszörösen átépített, elhanyagolt és piszkos külső nemes architektúrát takar és az épület múzeumi célra előnyösen használható. A helyreállítási munkálatokat 1940 novemberében kezdték el, de a restaurátoroknak akkor még semmiféle hiteles adat nem állt rendelkezésükre az épület történetére vonatkozólag. Csak a helyreállítási munkák során fedték fel az épület számos titkát, így ma már ismerjük ennek az érdekes épületnek múltját, viszontagságos és változatos sorsát.

Már a restaurálás elején, amikor levették a külső vakolatot, előbukkantak az eredeti kőosztású, gótikus ablakkeretek és a szakemberek egy középkori kassai patríciusházzal találták szembe magukat. Megállapították, hogy eredetileg nem börtönnek épült, hanem már a XV. század második felében patríciusház lehetett. A Miklós-börtön két középkori ház összeépítéséből keletkezett, elárulja ezt a falak szerkezete. A ma látható apró ablakok helyén és közelében a gótikus korban nagyobb méretű, kőkeretes ablakok álltak. Egy ilyen elpusztult és átépített kőkeretes ablak maradványai a jobb alsó ablaknál még ma is láthatók. Miután a vakolatot levették, újra teljes szépségében mutatkozott meg az egész kőkeret. Eltávolították a közőkbe rakott téglákat is, így ma már ismét eredeti rendeltetésének megfelelően láthatjuk ezt a gótikus ablakpárt. Érdekességét növeli, hogy méreteiben, szerkezetségi arányaiban és formai megoldásában hajszálnyira egyezik a kolozsvári ferences kolostor konyhaablakaival. Tudjuk, hogy a kassai építőmesterek a kolozsvári Szent Mihály-templom építésénél is dolgoztak. Számos kőfaragójel van a kolozsvári templomon, a kassai hatás és közreműködés főleg a kapukiképzésben mutatkozik. A kassai Miklós-börtön gótikus kőosztású kőablakai szintén arról tanúskodnak, hogy a kassai építésszek más kolozsvári építkezéseknél is közreműködtek.

Az épülettel kapcsolatban meg kell említenünk a helyi fazekasok tevékenységét is. A XVI. században már oly nagy számban voltak a városban, hogy egy utcásor került ki belőlük, melyet mind a mai napig Fazekas utcának neveznek. De magában a Miklós-börtön épületében is volt fazekasműhely. Ennek bizonyítéka az az égetett agyagmaszknegatív, mely egy teljesen betemetett föld alatti helyiségből került ki háromméteres földtömeg alól. Egyébként a föld alatti helyiségek feltárása azzal a meglepetéssel járt, hogy nemcsak a kassai fazekasság egykori szórványos emlékei bukkantak elő, hanem gazdag sorozatokban újra előtűnk áll ennek a színvonalas iparosságnak egész múltja. A föld alatti részekből összesen 11 helyiséget tártak fel a szakemberek. Ezekből 9 teljes egészében földdel volt megtömve. Ezeket a XVIII. század végén tömhették el, azután, hogy az országgyűlés 1791-ben törvényben is kimondta a kinvallatások eltiltását. Ezzel a Miklós-börtön alsó helyiségei funkciójukat veszítették. A helyreállítási munkák során a föld alatti részek kitisztításánál és felásásánál eltűnt századok gazdag emlékei kerültek elő a föld alól. Csaknem félezer darab lelet az ásások eredménye.

A fazekaskészítmények részben a Miklós-börtönre alakított, középkori eredetű, egykori kassai patriciusházban működött fazekasműhelynek tartozékai voltak. Az előkerült kerámiai leletek nemcsak Kassa hajdani művészeti múltjának újabb bizonyítékai, hanem a régi magyar fazekasság történetében is új fejezetet nyitnak. Csaknem 500 év emlékei! Egy hatalmas időszak fazekassága világosodott meg előttünk, műhelyfelszereléssel, anyagával, törekvéseivel és munkásságával együtt. A Miklós-börtönben talált legrégebb cserépanyag Zsigmond korából származik. A napvilágra került kerámiai anyag legszebb darabjait ma a múzeumban tekintheti meg a látogató.

A volt Miklós-börtön helyreállítása óta kizárólag a múzeum céljait szolgálja. Elsősorban a város történetére és múltjára vonatkozó anyag van elhelyezve az egyes helyiségekben. Ha a látogató megtekinti, hű képet kap a város lakosságának régebbi századokbeli életéről, műveltségéről.

A Kassa nevezetességeit látogató érdeklődőknek csak ajánlani tudjuk a Miklós-börtön meglátogatását. Ezáltal lesz ugyanis teljes a városról, annak történetéről alkotott véleményük. Látogatásuk során gondoljanak hálával arra az emberre, aki mindezt létrehozta és megmentette az utókor számára: Mihalik Sándorra.

Végül még egy megjegyzés! A kis múzeumban kiállított leletek azért is fontosak, mert bizonyítják, hogy az a művészi igény, mely a kassai dómot létrehozta, visszasugározta ihletőerejét a nagy művészetek árnyékában fejlődő iparosságra is. Ez mindenképpen a kassai polgárság művészetszeretetről tanúskodik.

Görcsös Mihály

Kassa, Felső-Magyarország fővárosa

A képet a belga Egidius van der Rye rajzolta és Georgius Houfnaglius tette közzé 1617-ben. A művész, Ferdinánd főherceg udvari festője 1605-ben meghalt, tehát a rajz azelőtt keletkezett. (Rózsa György: Régi várképek. Bp. 1959. c. könyvéből.)